

CRESKI MUZEJ – PROŠLOST, SADAŠNJOST, BUDUĆNOST

JELENA DUNATO □ Creski muzej, Cres

IM 54, 2023.
TEMA BROJA
TOPIC OF THIS VOLUME

Creski muzej kulturna je ustanova kojoj je osnivač Grad Cres i jedini je muzej na području te jedinice lokalne samouprave koja obuhvaća veći dio otoka Cresa (od Porozine do Beleja) i proteže se na gotovo 300 četvornih kilometara, ali je vrlo rijetko naseljena i ima jedva tri tisuće stanovnika.

Creski muzej smješten je u gotičko-renesansnoj palači Arsan, u samom središtu grada Cresa. Muzej ima četiri djelatnika, a za publiku je otvoren od sredine travnja do sredine listopada. Creski muzej trenutno nema stalni postav, ali sezonski postavlja četiri do pet povremenih izložaba tematski vezanih za Cres, koje razgleda oko tri tisuće posjetitelja.

Povijest Creskog muzeja¹

Creski muzej osnovan je 1910. godine. Prvi stalni postav nalazio se u prizemlju Komunalne palače sve do sredine 20. stoljeća, a lapidarij sve do 2006. godine, kada je premješten u palaču Arsan. Okosnicu muzejskog ma-

sl.1. Creski muzej se nalazi se u gotičko-renesansnoj palači Arsan koja je zaštićeno kulturno dobro. Sagradio ju je biskup Antun Marcello Petris početkom 16. stoljeća, a njezina je rekonstrukcija dovršena 2006. godine, kada je otvorena za javnost. Na fotografiji snimljenoj potkraj 2023. vidi se poplavljeni plato ispred muzeja. Svake godine plime su sve više i sve duže pa se more zna slijevati i preko praga, do visine od deset centimetara u prizemlju.

sl. 2. Skulptura Frane Petrića, filozof i polihistor (Cres 1529. – Rim 1597.) na trgu ispred Creskog muzeja

sl.3. Creski kaic - pripreme za izložbu na otvorenom

terijala činila je numizmatička i arheološka zbirka obitelji Cella te arheološka zbirka obitelji Mitis. Prvi kustos Creskog muzeja bio je Nikola Lemešić (Lemessi), koji je bilježio sve o spomenicima grada i otoka Cresa, a bilješke je često ilustrirao crtežima u tušu ili akvarelu.

Nakon Drugoga svjetskog rata Creski je muzej bio zatvoren, a pokušaj oživljavanja njegova rada, koji je inicirao akademik Branko Fučić početkom 1950-ih godina na prvom katu zgrade na Trgu Frane Petrića 3, bio je neuspješan.

Creski se muzej ponovo otvara za javnost 26. srpnja 1973. u zapadnom, obnovljenom dijelu palače Arsan. Uređenje dijela palače i otvaranje Muzeja za javnost potaknuto je izvanrednim podvodnim nalazima pučke keramike s lokacije Pernat I. te južnoitalskim amforama pronađenim na lokaciji Pernat II. Autorice drugoga stalnog postava Creskog muzeja bile su Radmila Matejčić i Velika Dautova Ruševljan iz Pomorskoga i povijesnog

¹ Podatke o povijesti Muzeja prikupila je muzejska savjetnica Jasminka Čus-Rukonić.

sl.4. Izložba *Cres Memory Project* (2020.) spajanjem fotografija iz 1951. koje je snimila creska „Merikanka“ za vrijeme posjeta domovini s imenima i sudbinama Crešana na fotografijama dala je presjek jednoga zaboravljenog vremena.

sl.5. Izložba *Miris pobjede – Destilerija eteričnih ulja Linardić u Martinšćici* (2019.) prikazala je povijest komercijalnog iskorištavanja aromatičnog bilja na cresko-lošinjskom otočju.

sl.6.-7. Otvorene izložbe *Drveni sveci: Polikromirana drvena skulptura Creskog dekanata*. Izložba i popratni katalog rezultat su istraživanja provedenog na području Creskog dekanata (od Porozine do Beleja), kojim su obuhvaćene polikromirane drvene skulpture nastale u razdoblju od 15. do 18. stoljeća.

muzeja u Rijeci. Autor likovnog postava bio je creski akademski slikar Mate Solis.

Tek 1976. godine Creski muzej nakratko zapošljava kustosa Antu Glavičića, no on ubrzo odlazi i na njegovo mjesto 1977. godine dolazi kustos Josip Miklič. Sljedeće, 1978. godine, u Muzeju se zapošljava muzejska savjetnica Jasminka Čus-Rukonić. Do 1978. godine o Creskom se muzeju brinulo Društvo prijatelja Cresa, a od 1978. godine Muzej djeluje pri Narodnom sveučilištu, danas Pučkome otvorenom učilištu Mali Lošinj. Sve do 2000-ih godina Muzej ima problema s nedostatkom stručnog kadra – kustosa i tehničara, kao i administrativnog osoblja.

Od 1978. godine u sastavu Creskog muzeja su i Arheološka zbirka Osor te Zbirka Piperata iz Malog Lošinja, od 1993. godine Zbirka Mihičić iz Maloga Lošinja, a od 2000. godine i Kula u Velom Lošinju. Od godine 2008., nakon izdvajanja Lošinjskog muzeja iz sastava Pučkoga otvorenog učilišta u Malom Lošinju, tim odvojenim zbirkama na području grada Malog Lošinja upravlja Lošinjski muzej.

Devedesetih godina 20. stoljeća, za vrijeme Domovinskog rata, Creski je muzej nekoliko godina bio zatvoren za posjetitelje, a muzejska je građa sklonjena na sigurno. Nakon završetka Domovinskog rata Muzej je ponovo bio kratko otvoren za javnost, ali je zbog statičke sanacije zgrade 1998. godine morao u potpunosti biti iseljen.

Sanacija palače Arsan dovršena je 2006. godine te je 4. kolovoza 2006. Muzej ponovo otvoren za javnost.

Godine 2015. Creski se muzej izdvaja iz sastava Pučkoga otvorenog učilišta u Malom Lošinjju i postaje samostalna ustanova kojoj je osnivač Grad Cres.

Izazovi i problemi

Creski se muzej u svom svakodnevnom radu susreće s mnogim izazovima i problemima vezanima za prostor u kojemu djeluje, za lokalnu zajednicu i za dinamiku života na otocima.

Prostor u kojemu se nalazi Creski muzej – palača Arsan, odnosno palača Marcello-Petris, jest gotičko-renesansna palača izgrađena početkom 16. stoljeća. Temeljena je na loše nasutom tlu (na mjestu nekadašnjeg arsenala – otuda joj i ime), što je prouzročilo statičku nestabilnost i velika oštećenja koja su sanirana obnovom dovršenom 2006. godine. Također, tijekom 19. i početkom 20. stoljeća i unutrašnjost palače bila je devastirana raznim zahvatima, pregrađivanjima, mijenjanjem međukatnih konstrukcija i originalnog tlocrta te stoga danas od unutrašnjosti palače osim nekoliko kamenih detalja i ugrađenog nužnika nije ostalo gotovo ništa. Nadalje, pri obnovi nije uzeto u obzir da Ribarskom ulicom, uz jugoistočno pročelje palače, tijekom velikih kiša teku bujice, a da se na trgu ispred palače za velikih plima popraćenih jugom more podiže preko pragova. Posljedica toga je činjenica da u vlagom ionako načetom prizemlju palače, gdje se vlaga penje po zidovima, a kroz fuge izbija sol, imamo jednu do dvije ozbiljne poplave u godini, pri kojima voda doseže i do dvadeset centimetara visoko, što onemogućuje ostavljanje muzejskih predmeta i inventara u prizemlju preko zime i zahtijeva obnovu zida svake sezone.

Pri obnovi se nije vodila ozbiljna briga ni o tome da će se u palači nalaziti muzej niti je tada planiran novi stalni postav, što je rezultiralo interijerom koji nije dobro prilagođen izložbenoj namjeni. Dok se novi stalni postav koji planiramo ne realizira, prisiljeni smo improvizirati u prostoru.

Pri obnovi je olako shvaćena i činjenica da muzeji moraju imati čuvaonicu, tako da je muzejska građa trenutačno smještena na drugom katu palače Arsan, a 2017. godine uređena je i mala čuvaonica u susjednoj zgradi, nekadašnjoj komunalnoj pekarnici koja, kao i zgrada Muzeja, ima problema s poplavama u prizemlju.

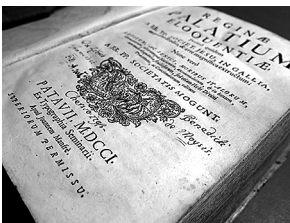
Građa Creskog muzeja podijeljena je u devet zbirki. To su: Arheološka zbirka, Etnografska zbirka, Kulturno-povijesna zbirka, Numizmatička zbirka, Umjetnička zbirka, Zbirka heraldike i sfragistike, Zbirka razglednica, Zbirka starih knjiga, Zbirka varia. Zbirke primarno obuhvaćaju građu pronađenu na otoku Cresu ili vezanu za njegovu povijest. U arheološkoj se zbirci nalaze prapovijesni, antički i srednjovjekovni predmeti s područja otoka Cresa i cresko-lošinjskog akvatorija. Najstariji predmeti – keramički ulomci, fibule, brončane narukvice – potječu iz brončanog doba. Iz predrimskog razdoblja datiraju amfore i kuhinjsko posuđe te olovno-drveno sidro s hidroarheološkog nalazišta brodoloma Pernat II.

Najviše predmeta pripada antičkom razdoblju Rimskog Carstva: uljanice, staklene bočice, carska bista iz julijevsko-klaudijskog vremena, dvije stele te srebrna igla i koštana ukosnica. Iz ranosrednjovjekovnog razdoblja, osim ulomaka keramičkog posuđa, ističu se ulomci kamene plastike s pleternim ornamentima.

sl. 8.-10. Gostujuća izložba Prirodoslovnog muzeja Rijeka *Blago pod površinom Kvarnera – mekušci u kvarnerskom podmorju* postavljena je u Creskom muzeju.

sl.11.-12. Izložba *Plavica – Tvornica za preradu ribe – Cres (2023.)*, s pričom o tvornici za preradu ribe „Plavica“, koja je djelovala u Cresu gotovo stotinu godina i promijenila njegovu gospodarsku povijest i društvenu strukturu.

sl.13. Ottavo di Scudo della Croce, 1631., Numizmatička zbirka

sl.14. Grb grada Cresa, 16. st, Zbirka heraldike i sfragistike

sl.15. Sv. Juraj ubija zmaja, 17. st., Kulturno povijesna zbirka

sl.16. Reginae Palatium Eloquentiae, 1701., Zbirka starih knjiga

sl.17. Ženski benediktinski samostan sv. Petra Apostola, 1850., Umjetnička zbirka

U etnografskoj se zbirci prikuplja, čuva i obrađuje raznolika građa koja ilustrira običaje i način života na creskom području. U zbirci su predmeti svakodnevne uporabe, nošnje te poljoprivredni i ribarski alat, nastali u rasponu od 18. do 20. stoljeća. U numizmatičkoj se zbirci čuva novac iz razdoblja od Rimske Republike (3. – 2. st. pr. Krista), pa sve do novca SFR Jugoslavije.

U kulturno-povijesnoj zbirci čuvaju se predmeti primijenjene umjetnosti, namještaj, glazbeni instrumenti, oružje, liturgijski pribor i djela sakralne umjetnosti.

U zbirci heraldike i sfragistike prikupljeni su grbovi, pečati, medalje i plakete od srednjega vijeka do 21. stoljeća. U zbirci razglednica čuvaju se stare razglednice grada i otoka Cresa koje datiraju od kraja 19. do kraja 20. stoljeća, a najveći broj pripada „zlatnom dobu“, do 1918. godine. Zbirka starih knjiga sadržava knjige nastale od 16. do početka 20. stoljeća, koje uglavnom pripadaju ostavštinama creskih plemićkih obitelji Moise, Colombis i Petris. U umjetničkoj zbirci prikupljaju se slike, crteži, grafike i ostala umjetnička djela, a u zbirci varia predmeti iz svakodnevnog života.

Nažalost, turbulentni povijesni događaji u 20. stoljeću, a osobito Drugi svjetski rat, potaknuli su masovno iseljavanje iz Cresa i prouzročili djelomični gubitak ostavštine znamenitih creskih obitelji. Također, znatan dio vrijedne sakralne baštine nalazi se u vlasništvu Crkve i premda je Muzej istraživao i publicirao tu građu, nismo je u mogućnosti ni preuzeti ni izložiti.

Nepostojanje stalnog postava izazov je za kustose, ali ga iz sezone u sezonu uspješno svladavamo. Tako je Creski muzej od 2016. godine do danas postavio više od pedeset izložaba – što vlastitih, što gostujućih – i organizirao još niz popratnih programa, radionica za djecu, predstavljanja izdanja, predavanja... Većina tih programa tematski je bila vezana za Cres i namijenjena lokalnoj publici, ali i turistima koji vole dolaziti u Muzej.

Creski muzej realizirao je nekoliko izuzetno važnih projekata u sklopu kojih je popisana, valorizirana i objavljena creska kulturna baština. Takvi su projekti *Svile iz sakristije – povijesni tekstil u crkvama Creskog dekanata* (2018.), *Pučka kuća u creskoj gradskoj jezgri* (2018.), *Drveni sveci: Polikromirana drvena skulptura Creskog dekanata* (2019.), *Relikvije i relikvijari otoka Cresa i Lošinja* (2020.), *Grboslovna baština cresko-lošinjskog otočja*

(2023.). Te su izložbe, katalogi i monografije podigli svijest lokalnog stanovništva o vrijednosti kulturnog nasljeđa i, nadamo se, pomogli njegovu očuvanju.

Nadalje, Creski muzej putem svojih projekata surađuje s lokalnom zajednicom i obrađuje teme koje su osobito važne za lokalnu povijest. Tako je, primjerice, izložba *Miris pobjede – Destilerija eteričnih ulja Linardić u Martinšćici* (2019.) prikazala povijest komercijalnog iskorištavanja aromatičnog bilja na cresko-lošinjskom otočju; izložba *Cres Memory Project* (2020.) spajanjem fotografija iz 1951. koje je snimila creska „Merikanka“ za vrijeme posjeta domovini s imenima i sudbinama Crešana na fotografijama dala je presjek jednoga zaboravljenog vremena. Slijedila je izložba *Plavica – Tvornica za preradu ribe – Cres* (2023.), s pričom o tvornici za preradu ribe „Plavica“, koja je djelovala u Cresu gotovo stotinu godina i promijenila njegovu gospodarsku povijest i društvenu strukturu, te projekt *Creski kaić*, koji kontinuirano traje od 2019. i bilježi povijest male drvene brodogradnje na Cresu.

Poseban je izazov u radu Muzeja specifična dinamika života na otoku. Muzej je zatvoren za posjetitelje od 15. listopada do 15. travnja, osim u specijalnim prigodama kao što su *Noć muzeja*, božićne radionice, predstave i radionice za djecu te razna prigodna predavanja i predstavljanja izdanja. U gradu koji zimi ima jedva dvije tisuće ljudi nemoguće je održati kontinuitet kulturnog života tijekom zime. Nasuprot tome, u Cresu ljeti boravi više od deset tisuća ljudi, što opet nije dobro jer to stvara prevelik pritisak na svu infrastrukturu, pa tako i na kulturnu. Muzej, s ograničenim resursima i osobljem, ljeti je otvoren svaki dan osim ponedjeljka od 10 do 13 i od 19 do 23, što ipak omogućuje posjetiteljima da izaberu doba dana kad nije gužva. Međutim, prenapučenost je problem s kojim se suočavaju sva turistička mjesta i zasad mu se ne nazire rješenje.

Planovi za budućnost

Usprkos izazovima, Creski muzej, uz potporu svog osnivača i zahvaljujući mnogim drugim izvorima financiranja, planira velike projekte u budućnosti.

Prvi je projekt *Interpretacijski centar creskog kaića – zajednički projekt Muzeja, Grada, Otočne razvojne agencije i Jedriličarskog kluba „Reful“*. Već pet godina zaredom JK „Reful“, uz navedene partnere i potporu cijele lokalne zajednice, organizira festival *Creski kaić – dani creske pomorske baštine i tradicije*. Tijekom tih pet godina Muzej je skupio znatnu količinu materijala o povijesti male drvene brodogradnje u Cresu, o brodograditeljima, alatima, rječniku brodogradnje i plovidbi drvenim brodicama. Interpretacijski centar bit će smješten u prostor na glavnome gradskom trgu koji se nalazi pokraj mandrača, tako da će posjetitelji moći naučiti nešto o drvenoj brodogradnji i istodobno razgledati drvene brodice na vezu. Projekt je trenutačno u fazi izrade idejnog rješenja i trebao bi biti realiziran unutar naredne dvije godine.

Drugi veliki projekt jest stalni postav Creskog muzeja. Iako planovi o stalnom postavu postoje još od 2014. godine, zbog brojnih problema – nedostatka muzejskog osoblja i novca, problema s konzultantima i projektima koji su trebali biti realizirani putem raznih fondova i, nakraju, zbog pandemije – Creski je muzej u 2023. pokrenuo postupak izrade idejnog rješenja za novi stalni postav. Nadamo se da će u sljedećih nekoliko godina uslijediti i njegova realizacija i da će Creski muzej i njegovi posjetitelji konačno dobiti sadržaj kakav zaslužuju, a palača Arsan interijer koji odgovara njezinu vanjskom izgledu.

Zaključak. Iako je život i rad na otocima poseban i obilježen specifičnim problemima, mislim da je ono s čime se Creski muzej susreće poznato svakome muzeju u maloj sredini. Biti kulturna ustanova na području koje je bogato kulturom, a siromašno ustanovama uvijek je izazov koji zahtijeva iskorak iz vlastita četiri zida, improvizaciju i rad na terenu, često radi hitnog spašavanja baštine. Uvijek postoje problemi s financiranjem i kadrovima, kao i potreba da se pomire želje i mogućnosti, kao i očekivanja publike koja žudi za novim sadržajima s misijom očuvanja baštine.

Naposljetku, iako se otočni život mnogima koji žele mir i tišinu čini idiličnim, mir i tišina na otocima nije izbor nego nametnuta stvarnost. Baš kao i otoci okruženi morem, i otočni su muzeji uglavnom izolirani i prepušteni sami sebi.

Primljeno: 24. listopada 2023.

CRES MUSEUM – PAST, PRESENT, FUTURE

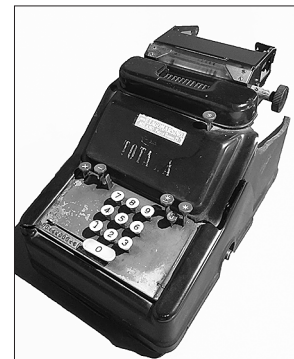
Although life and work on the islands is particular and marked with specific problems, we think that what Cres Museum has to face is familiar to every museum in a small setting. To be a cultural institution in an area that is culture-rich but institution-poor is always a challenge that requires stepping beyond one's own four walls, improvisation and work in the field, often for the urgent rescue of the heritage. There are always problems with personnel and funding in addition to the necessity to reconcile wishes and capacities, the expectations of a public in search of new attractions and the mission of heritage preservation. And finally, although the island life seems ideal to the many who desire peace and quiet, the peace and silence on the islands is not a choice, but an enforced reality. Like the islands surrounded by sea, island museums are on the whole isolated, and left to themselves.

Cres Museum is a cultural institution owned by Cres city. It was founded in 1910, and after almost a century in which mere storage of the material alternated with its exhibition in various unsuitable venues, in 2006 the Museum moved into the renovated Arsan Palace. Cres Museum currently has no permanent display, but through a series of temporary exhibitions has been studying, valorising and exhibiting the heritage of Cres city and Cres Island, collaborating closely with the local community on various projects.

Notwithstanding the challenges, Cres Museum, with the support of its owner and thanks to many other sources of funding, plans big projects for the future.

The first project is the Cres Caique Interpretation Centre, a joint project of Museum, city, the Island Development Agency and the Reful Yacht Club. Five years running by now, Reful YC has with the partners mentioned, and the support of the whole of the local community, organised the festival called *Cres Kaić – Days of the Cres Maritime Heritage and Tradition*. During these five years the Museum has assembled a good quantity of materials about the history of small wooden shipbuilding in Cres, about the shipwrights, the tools, the language of shipbuilding and sailing in wooden boats. The Interpretation Centre will be housed in premises on the main city square, by the little harbour, so that visitors will be able to learn something about wooden shipbuilding and at the same time look at the small wooden boats stied up at the moorings. The project is currently in the preliminary design phase and should be completed within the next couple of years.

The second big project is a permanent display for Cres Museum. Although there have been plans for a permanent display since 2014, because of numerous problems, the want of staffing and funding, problems with consultants and projects that should have been put into practice via various funds and, finally, because of the pandemic, in 2023 Cres Museum launched a procedure for the making of a preliminary design for a new permanent collection. We hope that in the next few years it will be brought to fruition and that Cres Museum and its visitors will get the content they deserve, and the Arsan Palace an interior to match its external appearance.

sl.18. Blagajna, sred. 20. st., Zbirka varia

sl.19. Pogled na gradski sat, loggiu, štandarac i Veli mol pod snijegom, 1929., Zbirka razglednica

sl.20. Drvena palica za slaganje sukna, 18. st, Etnografska zbirka

sl.21. Staklena boca, 1. – 2. st., Arheološka zbirka